

Köllerpolitikken.

Af H. P. Hanssen-Nørremølle.

Da Overpræsident v. Köller for to Aar siden forlod Hertugdømmerne for efter Kejsereus Befaling at tiltræde en høj Embedsstilling i Elsas, var han ved sin Afrejse fra Slesvig Gjenstand for megen Hyldest. Der blev holdt flere Afskedsgilder, og ved disse Lejligheder faldt Talen gjentagne Gange paa Nordslesvig. Begejstringen for Köllerpolitikken var ikke længere saa glødende som i 1899 i Fakkeltogenes Dage. Stemningen var nærmest mat og trykket, thi Resultaterne havde langt fra svaret til Forventningerne. Men desuagtet var der hverken Mangel paa svulstig Ros eller paa overdreven Smiger. En Taler vovede endog at antyde, at Hs. Excellence i Virkeligheden havde løst det vanskelige nordslesvigske Spørgsmaal med „den faste Haands Politik“. Dette blev dog Hr. v. Köller for meget. Han tog straks til Gjenmæle og sammenfattede fire Aars dyrekjøbte Erfaringer i de ædruelige Ord: „Forholdene i Nordslesvig er og bliver vanskelige“.

Dermed var Afskedsstemningens Grundtone anslaaet. Overpræsident v. Köller indrømmede aabent og ærligt, at hans nordslesvigske Politik, naar alt kom til alt, ikke ved hans Afrejse kunde opvise Resultater af nævneværdig Betydning. Hans Taler viste, at han heller ikke ventede sig store Forandringer i en nær Fremtid, men tillige, at han fremdeles betragtede Voldsregimentet som den eneste rette Politik i Grænselandene. Som alle tyske Statsmænd af den Bismarckske Skole opfatter han politiske Spørgsmaal som rene Magtspørgsmaal. Magten er et ufejlbarligt Universalmiddel imod alle Sygdomme i Statslegemet, naar den blot bruges uden „Gefühlsduselei“. Og Magten er et rent fysisk Begreb. Dens Symboler, som for Bismarck var Blod og Jærn, er for Hr. v. Köller *den faste Huand*, den kraftige Næve, hvormed en pommersk Junker egenhændig tugter sit gjenstridige Tyende eller for at bruge et Köllersk Yndlingsudtryk, „tager sin opsætsige Kusk i Nakken og kaster ham paa Porten.“

Der er nu atter gaaet et Par Aar, siden Hr. v. Köller forlod Nordslesvig. Hans Efterfølger Baron v. Wilmowski har ogsaa drevet Köllerpolitik, i et enkelt Tilfælde, Udvisningerne fra Kjøbenhoved, endog i en meget ondartet Form. Det bør heller ikke glemmes, at det er under hans Regimente, Optantlaveriet blev opfundet. Men desuagtet maa Köllerpolitikken betragtes som hensygnende. Bortset fra en lille Flok Fanatikere indenfor den tyske Forenings ledende Kredse, er ingen længere begejstret for dens Fortsættelse. Tvivlen om dens Hensigtsmæssighed nager Sindene. Og fremfor alt: Den *kan* ikke længere drives med

Fynd og Klem, det er *umuligt* at fortsætte den i det tidligere Omfang, dels fordi „de fanatiske Principaler“ ikke længere har Folk, der kan udvises, dels fordi Domstolene paa mange Omraader har paavist dens Ulovlighed.

Med Rigsdagsvalget d. 16. Juni 1903 maa det Afsnit af Nordslesvigs Historie, der er præget af Köllerpolitikken, betragtes som afsluttet. Der vil sandsynligvis ogsaa blive drevet Köllerpolitik i de kommende Aar, men indenfor mere beskedne Grænser og overfor en hærdet Befolkning vil den ikke kunne sætte kjendelige Spor i vor nationale og politiske Udvikling. Köllerpolitikken Historie kan derfor nu skrives, og dette skal her forsøges.

I.

Köllerpolitikken Ophavsmand, *Ernst Mathias v. Köller*, blev født 1841 paa Godset Kantreck i Pommern. Han studerede ved Universiteterne i Heidelberg og Berlin, blev 1866 Regeringsreferendar, 1868 Landraad i Kammin i Pommern og 1881 valgt til Rigsdagsmand for samme Kreds. I Rigsdagen sluttede v. Köller sig til det konservative Partis højre Fløj. Han tildrog sig snart Opmærksomhed som en aaben og ærlig Karakter, en behagelig og i personligt Samkvem skattet Kollega, der med Forkjærlighed søgte Omgang med Medlemmer af alle Partier paa samme Tid, som han slagfærdig, men med en flot Skjødesløs-

hed, der ikke kunde dække over manglende Sagkundskab, altid var rede til at hævde og forsvare Partiets mest yderliggaaende Standpunkter under Debatten.

Født og opvokset i Junkerlandet Pommern, hvor han — Studieaarene undtagen — hidtil havde tilbragt hele sin Levetid, var v. Köller bleven en ægte fuld-blods Junker. Og det er ikke senere lykkedes ham at faa Bugt med Junkernykkerne. De nye Tider er gaaede ret sporløst hen over hans Hjemstavn. I Pommern føler Junkerne sig endnu som Landets Herrer. De sidder som Smaakonger paa deres Godser og kræver ubetinget, patriarkalsk Herredømme over deres Husstand, deres Arbeidere, deres Fæstebønder, over hele Omegnen. Junkeren er selv Amtsforsander, hans Broder Landraad, hans Fætter Regeringspræsident, hans Onkel Overpræsident, og som Landets Øvrighed vaager de endrægtigt over, at alt gaar i den gode gamle Gænge, og at ingen nye Ideer vinder Indpas i Landet. Da Baron von der Recke senere afløste Hr. v. Köller som preussisk Indenrigsminister, tog Bønderne i Pommern Mod til sig og stiftede en Bondeforening. De sammenkaldte Forsamlinger og indbød frisindede Politikere og fremragende Parlamentarikere som Talere. Men Junkerne vejrede straks Faren og brugte deres Magt: Forsamling efter Forsamling blev forbudt eller opløst under de vidunderligste Paaskud, og Foreningen var nødt til at indstille sin Virksomhed. Sagen havde imidlertid vakt Opsigt. Den blev paataalt i Landdagen. Centrums Fører, *Dr. Lieber*, erklærede med bidende Haan, at Pommern herefter burde kaldes Puttkamerun, fordi Overpræsident v. Puttkamer syntes

at tage Forholdene i den afrikanske Koloni Kamerun til Mønster under hans Forvaltning af Provinsen. *Rickert*, som selv havde faaet 6 Møder forstyrrede paa ulovlig Vis, forlangte Oprejsning af Regeringen, og den yderst reaktionære Indenrigsminister erklærede da ordret: „Jeg er ligefrem forskrækket ved at iagttage, hvorledes Forenings- og Forsamlingsretten haandhæves i Pommern.“

Saaledes var de Forhold, v. Köller havde virket under som Landraad. I Rigsdagen fik han gjentagne Gange Lejlighed til at udtale sig om sin Embedsstilling. „Som Landraad“, sagde han saaledes i April 1886, „anser jeg mig for berettiget til at raade hver enkelt til at stemme paa den konservative Kandidat, thi det er ligefrem min Pligt som Landraad at værne Befolkningen imod dens egen Ulykke.“ Den konservative Kandidat var i dette Tilfælde den samme som Landraaden, det vil sige — Hr. v. Köller! Han hadede allerede den Gang Pressen, som forstyrrede det gamle, nedarvede patriarkalske Forhold: „Jeg har desværre“, erklærede han samme Dag, „i Aarenes Løb faaet den Overbevisning, at de fleste Aviser plejer at sammenlyve det meste af, hvad de skriver.“ Derfor burde Befolkningen ogsaa „værges imod den Ulykke, at se Aviser indenfor sine Døre.“

I 1887 blev Landraad v. Köller udnævnt til Politipræsident i Frankfurt a. M., hvor der trængtes til en fast Haand. Byen var et af Brændepunkterne for den socialdemokratiske Bevægelse og et af de faa Steder i Tyskland, hvor Anarkisterne havde søgt at gjøre sig bemærkede. Efter en stor Højforræderi-

proces i Efteraaret 1881, som endte med, at 9 Anarkister idømtes 19 Aars Tugthusstraf, fulgte i 1883 et Dynamitattentat paa Politipræsident og 1885 Mordet paa Politipræsident Rumpf, som havde gjort sig yderst forhadet ved i stor Udstrækning at benytte gemene Forbrydere til politiske Politispioner. Socialistloven stod den Gang ved Magt, og Frankfurt a. M. blev erklæret i Belæjringstilstand. Dermed var den ny Politipræsident udrustet med diktatorisk Myndighed overfor Socialdemokraterne. Pressefriheden, Forenings- og Forsamlingsretten var ophævet for dette Partis Vedkommende, og Socialdemokraterne kunde udvises uden Hensyn til, om de var tyske Undersaatter eller ej. Under Socialistloven blev der i det hele forbudt ca. 1300 trykte Skrifter, opløst 332 Arbejderforeninger og udvist henved 900 Personer, mens omtrent 1500 Personer tilsammen idømtes op imod 1000 Aars Fængsel for politiske Forseelser. Næst efter Berlin, Hamborg og Leipzig rantes Frankfurt a. M. haardest under disse Forfølgelser. Ikke færre end 71 af Byens Borgere blev saaledes udviste i Firserne.

Under disse Forhold er det, Hr. v. Köller debuterer i den højere Statstjeneste. Diktaturet var en Regeringsform, der ret svarede til hans Ønsker. Ingen Foresatte indskrænkede hans Handlefrihed, ingen Love lammede hans Handlekraft. Han kunde bruge Magten frit, føle sig som Herre i sit eget Hus og simpelthen kaste den ud, der vovede at kny. Og den ny Politipræsident sparede ikke Udvisningsordren. Men det maa paa den anden Side indrømmes, at han, da ansete Borgere i Byen i et enkelt Tilfælde lagde et godt

Ord ind for en særlig haardt ramt Socialdemokrat, straks erklærede sig villig til at tage Udvisningsordren tilbage, naar den Udviste vilde „forholde sig rolig“ og afholde sig fra al agitatorisk Virksomhed.

Efter to Aars Forløb blev Politipræsident v. Köller udnævnt til Understatssekretær i Elsas-Lothringen. I denne høje Embedsstilling kunde han paa det politiske Omraade arbejde videre under Diktaturets Ansvarsløshed. Elsas-Lothringen er meget daarligere stillet end Nordslesvig, hvor den almindelige preussiske og tyske Lovgivning er gjældende. Rigslandet har ingen Forenings- og Forsamlingsret, ingen Pressefrihed. Skjondt den tyske Presselov er en Rigslov og først blev udstedt 1874, vovede man dog ikke at udstrække den til Elsas-Lothringen. Dette er galt nok, men endnu værre har det været for Landets franksindede Borgere, at Forfatningen indtil i Fjor indeholdt en Diktaturparagraf, som gav Statholderen Ret til ogsaa at udvise *tyske Borgere* af Landet. For saa vidt Statholderens Samtykke kunde paaregnes, var v. Köller saaledes i denne Embedsstilling udrustet med en endnu videre gaaende Myndighed end under Belejrings-tilstanden i Frankfurt a. M. Statholderen, den senere Rigskansler Fyrst Hohenlohe, havde Ord for at være en human tænkende Mand, men han var allerede den Gang gammel og føjelig. Udvisningsordren var tidligere bleven brugt saa hensynsløst, at endog en *tysk* Rigsdagsmand, Dyrlæggen Antoine af Metz, som tilhørte det franske Protestparti, var bleven ramt af den. Selv om Fyrst Hohenlohe ingensinde gik saa vidt, førte han dog et meget stramt Regimente. Udfyldingsvalget

i Mühlhausen i den sidste Lovgivningsperiode kastede et meget grelt Strejflys over Rigslandets Forvaltning i disse Aar. Socialdemokraten Bueb, en indfødt Elsas-Lothringer, hvem Protestpartiet havde hjulpet til et Sæde i Rigsdagen, havde nedlagt sit Mandat. I Stedet for opstillede Socialdemokraterne en i Tyskland født Partifælle, mens de regeringsvenlige Partier opstillede en indfødt Mand, Fabrikanten Schlumberger, som hidtil ikke havde været meget fremtrædende i det politiske Liv. Protestpartiet raadede ikke over Flertallet, men havde ved Omvalget Afgorelsen i sin Haand. Begge Partier bejlede til dets Stemmer, og det fremhævedes da stærkt, at Schlumberger var en født Elsas-Lothringer. Men ved at granske hans Fortid fandt Protestmændene, at han for en halv Snes Aar siden i en Velkomsttale til Statholderen, som den Gang gæstede Byen, havde udtalt sig anerkjendende om det tyske Regimente. Dette gav Anledning til skarpe Angreb. Schlumberger maatte forsvare sig og erklærede da i en offentlig Forsamling, at han kun havde holdt denne Tale efter Myndighedernes Opfordring og endda kun, fordi de havde truet med at udvise 50 Familier i Mühlhausen, hvis Talen ikke blev holdt! Der fulgte ingen Dementi. Men denne lille Begivenhed viser bedre end lange Udviklinger, ad hvilke Veje Tyskheden i disse Aar søgtes fremmet i Elsas-Lothringen.

Understatssekretær v. Köller fik snart en meget stor Indflydelse paa Rigslandets Forvaltning. Han gjorde sig forhadet af de franksindede og var i Rigsdagen Gjenstand for voldsomme Angreb, især af Rigsdagsmand Preiss fra Kolmar, der betegnede ham

som Sjælen i det herskende Politiregimente. Resultatet af hans Tvangssystem svarede imidlertid ikke til Forventningerne. Det betydningsfuldeste i Elsas-Lotringens Udvikling under v. Küllers Embedsvirksomhed var, at de socialdemokratiske Stemmer steg fra 19,157 i 1890 til 46,186 i 1893.

I disse Aar havde Rigskansler Caprivi, kraftig støttet af Indenrigsminister Herfurht søgt at indføre et mildere Regimente i de polske Landsdele og Nordslesvig. Polakkerne fik en polsk Erkebiskop i Posen. Der indførtes atter polsk Sprogundervisning i Folkeskolerne, hvor Forældrene ønskede det. Udvisningerne i Nordslesvig ophørte. I Stedet for aabnedes der Optanterne Adgang til at blive preussiske Undersaatter uden smaaligt Hensyn til deres Sindelag eller Fortid. I god Overensstemmelse dermed havde Caprivi undladt ethvert Forsøg paa at gjenoplive den i 1890 afdøde Socialistlov eller søge den erstattet ved Hjælp af en anden Undtagelseslov. Dette vakte levende Uvilje i mange indflydelsesrige Kredse. Andre Forhold øgede snart Misstemningen. Det mægtige konservative Parti, som staar i nøje Forbindelse med Hæren og Hoffet, var bleven hans bitre, uforsonlige Modstander, fordi han havde nedsat Korntolden, det nationalliberale Parti bekæmpede ham, fordi han vilde tilstaa Gejstligheden større Indflydelse paa Skolen, Bismarck forfulgte ham med dødeligt Had, fordi han var — hans Efterfølger. Stærk ved Kejserens Tillid, sad Caprivi imidlertid fast i Sadlen. Da faldt Præsident Carnot 1894 for Morderhaand. Kejseren var dybt rystet, og fra Friedrichsruh, hvor man altid var vel underrettet om Stemningen

ved Hove, gav Bismarck nu Signalet til en ny, afgjørende Storm imod Rigskansleren. I Blade, som man vidste Kejseren læste, overdængedes han med de værste Beskyldninger for Pligtforsømmelse, fordi han ikke i Tide havde søgt at udvide Politiets Magt og ladet Tyskland gaa i Spidsen under Kampen imod „Omvælningsbestræbelserne“. Caprivi forsvarede sit Standpunkt. „Rigskansleren“, skrev han, „er i Besiddelse af Koldblodighedens Mod, dette vejer mere end Lidenskabens Mod. Der gives kun et Middel imod Omvælningsbestræbelserne, og det er ikke at forøge, men at *forbedre* Politiet.“ Men denne Gang gjorde Modstanden sig ogsaa gjældende indenfor Ministeriet, og paa en Jagtudflugt lykkedes det hans Fjender at faa Kejseren vundet for en Omvælningslov. Dermed fik Intrigerne frit Spil. Capravis Stilling blev uholdbar. I Oktober Maaned blev han afskediget. Faa Dage senere blev Statholderen i Elsas-Lothringen, Fyrst Hohenlohe, udnævnt til Rigskansler, og Understatssekretær v. Köller til preussisk Indenrigsminister, den sidste med den særlige Opgave at udvide Politiets Magt og tøjle Omvælningsbestræbelserne med sin faste Haand.

Inden Nytaar blev der forelagt Rigsdagen en Omvælningslov. Forslaget, som udmærkede sig ved sine vage Bestemmelser, stødte paa uventet stærk Modstand. Under Ordskiftet udtalte en frisindet Taler sin store Forbavselse over, at en ansvarlig Regering turde foreslaa en Lov, der i den Grad var Fortolkningkunsten prisgiven. Indenrigsminister v. Köller tog straks til Gjenmæle og erklærede (9. Maj 1895):

„Regeringen vil altid overtage Ansvaret for sine Handlinger. Om De finder dens Motiver rigtige eller ej, kan i det store og hele være Regeringen ret ligegyldigt. (Stærk Modsigelse og stor Uro til Venstre). Mine Herrer, *vi behøver Dem kun for saa vidt, som De har at stemme for de Love, der forelægges, eller at bevilge Penge.* Nægter De at stemme for Lovene, saa bliver de ikke Love, men om Regeringen vil forelægge Lovforslag eller ej, det er dens Sag.“

Disse Ord var meget karakteristiske for Hr. v. Köllers Opfattelse af Rigsdagsmændenes Stilling. I god Overensstemmelse dermed var Landraaden, den af Regeringen afhængige Embedsmand, som gamle Kejser Wilhelm havde forbudt at opponere imod Regeringens Politik, hans Ideal som Folkerepræsentant. Han opmuntrede indirekte Landraaderne til at søge Valg, og draget til Ansvar derfor af det nationalliberale Parti, svarede han ugenert i Rigsdagen, at han var alle de Landraader taknemmelig, der ikke skyede det Offer at tage Sæde i Rigsdagen eller Landdagen. Pressen tillod sig at kritisere Indenrigsministerens Optræden. Straks blussede hans gamle, indgroede Had til Pressefriheden op paany. „Hvad der skrives i Pressen,“ erklærede han højtideligt i Rigsdagen, „er for det meste ikke sandt. Man spørger forundret rundt omkring i Landet, hvor i al Verden det kan være tilladt at skrive og trykke noget saadant.“ Pressen burde knebles, og det var nødvendigt at fore et skarper Polititilsyn med Litteraturen og Theatret. Under skraldende Latter betegnede han en Novelle, „Romeo og Julie i Landsbyen“, hvis Forfatter — ingen ringere end Gottfried

Keller — han ikke kjendte, som hørende til den usædelige Litteratur. Teatret var ikke længere, hvad det skulde være: „en Dannelsesanstalt til Fremme af gode Sæder, historiske Erindringer, kort sagt alt godt og ædelt“. Censuren maatte derfor haandhæves strengt og uden Persons Anseelse.

Han lod Handlingen følge paa Ordet og forbød Opførelsen af Gerhard Hauptmanns gribende Drama „Die Weber“. Forbudet vakte en voldsom Indignation i alle litterært interesserede Kredse. Teaterdirektoren indankede det for Overforvaltningsretten, der atter ophævede det som utilladeligt efter den bestaaende Lovgivning, Men hvad skete: Politimyndighederne udstedte et nyt paa selvsamme Maade begrundet Forbud imod Dramaets Opførelse, Indenrigsministeren blev draget til Ansvar men erklærede i Tinget, at en Retskjendelse altid blev afsagt i et enkelt bestemt Tilfælde. Overforvaltningsretten havde ophævet to Forbud imod Dramaets Opførelse i Byerne Breslau og Berlin for nogle Maaneder siden, og denne Kjendelse bøjede han sig naturligvis for. Men da Politimyndighederne ikke havde forandret deres Anskuelse om Sagen, havde de betragtet det som deres Pligt at udstede nye Forbud. Dette var ikke blot deres Pligt, men ogsaa deres gode Ret, og han takkede offentlig Politimyndighederne, fordi de atter havde forbudt Stykket! Overfor en saa ejendommelig Opfattelse af Politiets Magt og Myndighed var Teatret Politivilkaarligheden prisgivet og — hvad der vejede langt mere, Landets Højesteret fuldstændig magtesløs overfor Forvaltningen. Men inden denne nye Grundsætning kunde praktiseres paa andre

Omraader, blev Hr. v. Köller styrtet som Indenrigsminister, kun godt 13 Maaneder efter at han havde modtaget sin Udnævnelse.

Henved to Aar senere, den 26. Juli blev han efter eget Ønske udnævnt til Overpræsident i Hertugdømmerne, og den 7. August 1897 tiltraadte han sit Embede.

II.

I Slesvig afløste v. Köller Overpræsident *v. Steinmann*, en Mand af den gamle Skole, hvis Forvaltning, hvad Mangler der saa end hæftede ved den, dog havde været præget af det gammelpreussiske Bureaukratis Ærbødighed for den skrevne Lov. Klar over, at Nordslesvigs Fortyskning ikke vilde være mulig i den nulevende Slægts Tid, havde han dog følt sig forpligtet til at trænge Danskheden tilbage paa alle Kanter. Og hans Virksomhed havde ikke været uden Held. Ved at faa særlige Bestemmelser for Valgene i de nordslesvigske Kredse indflettede i Provinsforfatningen af 1888, lykkedes det ham saaledes at kaste Danskerne ud af Provinslanddagen og at forvandle deres Flertal i Kredsdagene til Mindretal. Fra da af brugte han ogsaa Øvrighedens Stadfæstelsesret til at udelukke dem fra andre kommunale Tillidshverv. Af større Betydning var dog Skolens Germanisering. Lige begyndt under hans Forgænger Scheel-Plessen blev den fuldendt af ham med Anvisningen af 18. Decbr. 1888, Slutstenen i en fast Ring af Forordninger, Forskrifter

og Forbud, som satte Øvrigheden i Stand til at paa-
tvinge *alle* nordlesvigske Børn tysk og med Und-
tagelse af et Par fattige Religionstimer *udelukkende*
tysk Undervisning i den skolepligtige Alder. Haand i
Haand med dette planmæssige, systematiske Fortysk-
ningsarbejde gik under Overpræsident v. Steinmanns
Forvaltning en let paaviselig Stræben efter at fjerne
gamle, overleverede Forhold, som stod i Vejen for
Nordslesvigs Sammensmeltning med Preussen. Mest
betegnende i denne Henseende er hans Forsøg paa at
løse Optantspørgsmaalet ved Optanternes Naturalisa-
tion paa et Tidspunkt, hvor han ikke kunde være i
Tvivl om, at denne Forholdsregel vilde styrke den
danske Oppositions Kampdygtighed.

Danskerne havde allerede i Firserne begyndt at
regne med en langvarig Nationalitetskamp. Med sti-
gende Held havde de udnyttet deres preussiske Bor-
gerrettigheder, især Forenings- og Forsamlingsretten,
og snart tog Danskheden et nyt Opsving, som bl. a.
ogsaa gav sig Udslag i en Tilgang af 1444 danske
Stemmer fra 1884—1893. Overpræsident v. Steinmann
fulgte opmærksomt Foreningslivets Udvikling i Nord-
slesvig. For at skaffe sig nøjere Indblik i Forenin-
gernes Virksomhed lod han foretage Husundersøgelser,
og ved disse Lejligheder beslaglagdes der bl. a. Hun-
dreder af Breve hos Foreningernes Bestyrelsesmedlem-
mer. Men alt, hvad Politimyndighederne forefandt,
viste, at de danske Foreninger kun søgte at fremme
lovlige Formaal ad lovlige Veje. Retssagerne maatte
atter indstilles, eller de endte med Frifindelse eller
smaa Pengebøder for ubetydelige Forseelser, og For-

eningerne kunde derefter uhindret fortsætte deres betydningsfulde Virksomhed. Overpræsident v. Steinmanns Respekt for den formelle Ret var nemlig stor nok til, at han tilbageviste ethvert Forsøg paa at anvende Midler, som den bestaaende Lovgivning ikke kjendte. Ingen underordnede Myndigheder kunde paa-regne Stotte hos ham, naar de i deres Embedsiver vilkaarligt sogte at beskjære Borgerrettighederne. Henimod Slutningen af hans Embedstid havde „Den tyske Forening for Nordslesvig“ udstedt Parolen „Krig paa Kniven“ imod Danskerne, der i deres Øjne var Borgere af anden Rang. De havde ventet at finde Forstaaelse for dette Slagord hos Overpræsidenten, som selv efter Vestjyllandsturen i et ophidset Øjeblik havde forsvaret et Fejlgreb ved en Udvisning med det ofte citerede Ord: „Jeg kan ikke sidde her og pille med en Pennekniv, jeg maa slaa til med Øksen!“, men det glippede. Hr. v. Steinmann holdt sig meget reserveret overfor Foreningen, og enkelte højere Embedsmænd, som f. E. Landraad v. Bonin i Aabenraa, fraaadede endog paa dette Tidspunkt ligefrem Embedsmændene at slutte sig til den. Og da Foreningen ved Overpræsidentens Tilbagetræden i 1897 sendte en Deputation til Slesvig for at takke ham for „Anvisningen af 18. Decbr. 1888“, svarede han med de for hans Opfattelse af Stillingen meget karakteristiske Ord: „Under Kampen, som desværre maa føres, bør De aldrig glemme, at Modstanderne er den preussiske Stats Undersaatter, altsaa vore Medborgere. Lad derfor Mildheden raade ved Siden af Daadskraften og den maalbevidste Stræben. Kæmp uden at fornærme

eller saare, uden Haardhed, thi vor Stræben bør gaa ud paa at drage Modstanderne over til os, at forsone dem og gjøre dem til gode Tyskere.“ Overpræsident v. Köller var ikke stemt for dette Program, men foreløbig overtog han Iagttagerens Rolle. En enkelt Regeringshandling, Cirkulæret af 3. Februar 1895, tyder paa, at han allerede som Indenrigsminister har haft sin Opmærksomhed henvendt paa Nordslesvig. Med dette Cirkulære, som foreløbig fratog Regeringspræsidenterne Retten til at naturalisere Udlændinge under Henvisning til de mange Misgreb, der paa dette Omraade var begaaede i de senere Aar og bestemte, at alle Ansøgninger om Optagelse i preussisk Undersaatsforhold indtil videre skulde indsendes til Indenrigsministeriet, standsede han nemlig det Caprivi-Herfurth-Steinmannske Forsøg paa at løse Optantspørgsmaalet ved at naturalisere Optanterne. Nu iagttog han Forholdene paa nært Hold, og, vant som han var til Diktaturets ydre Ro fra sin Embedsforelse i Frankfurt a M. og Elsas-Lothringen, blev han straks meget uvillig stemt overfor den livlige danske Bevægelse, som han forefandt i Nordslesvig. Valgene til den preussiske Landdag og til den tyske Rigsdag stod lige for Døren. Pressen førte et kraftigt Sprog. Foreningerne var meget virksomme, og der blev talt djærve Ord paa politiske Møder rundt omkring i Landet. Henimod Valgdagen naaede den politiske Agitations Bølge et Højdepunkt, som den kun naar hvert femte Aar, og da Stemmerne denne Gang taltes, viste der sig en Tilgang af 1144 danske Stemmer fra 1893—1898. Dermed var Bægeret fuldt for Over-

præsidenten. Med stigende Mishag havde han fulgt Valgbevægelsen. Nu blev han greben af en hæftig Uvilje, „slog ned“ og „begyndte sit Præsidentur i Nordslesvig.“

Fyrst Bismarck havde søgt at undertrykke Katholikerne, Socialdemokraterne og Polakkerne ved Hjælp af Undtagelseslove, som udrustede Administrationen med en vidtgaaende Myndighed overfor disse Statsborgere. Overpræsident v. Köller slog ikke ind paa denne Vej, skønt han lige straks var klar over Stillingen: „Agitatorerne kan ikke rammes efter den bestaaende Lovgivning,“ sagde han d. 9. Januar 1899 til en Deputation fra Haderslev Amt, som søgte Foretræde hos ham for at besvære sig over Udvisningerne. „Var de samme Bestemmelser gjældende i Nordslesvig som i Elsas-Lothringen, skulde der snart blive Ro. Nu maa jeg gribe til andre Midler.“ Men disse Midler havde han faaet anvist fra anden Side.

Under Provsinslanddagens Samling i Marts 1899 fortalte Hr. v. Köller i Følge „Hamb. Corr.“, at han havde taget „Landraaderne i de nordslesvigske Kredse og forskellige Kjendere af Forholdene“ med paa Raad, før han begyndte sin nordslesvigske Politik. Paa et forberedende Møde havde de „modent overvejet, hvorledes man bedst skulde imødegaa den danske Agitations Uforskammetheder“. Han var da under disse Raadslagninger kommen til det Resultat, at, „naar han ikke kunde komme Agitatorerne til Livs paa anden Maade, maatte han søge at ramme dem indirekte, om nødvendigt ruinere dem, saa at de rejste ud af Landet“.

Hvilke „Kjendere af Forholdene“ der har deltaget i dette Møde, vides endnu ikke bestemt. Dog tager man næppe fejl ved at søge dem indenfor den tyske Forenings ledende Mænd. Ved et senere Landraads-møde d. 21. Marts 1899 var bl. a. Amtsdommer Lindemann fra Toftlund og Professor Sass fra Haderslev til Stede som Raadgivere. Det var imidlertid ingen af disse Mænd, men derimod Landraaden i Haderslev, den unge, fremad stræbende Dr. Mauve, der anviste Overpræsidenten de nye Veje.

Dr. Mauve var som ung Regeringsassessor kommen til Posen, hvor han hurtigt vandt Overpræsidenten Grev v. Zedlitz-Trützschlers Velvilje og Tillid. Da Grev Zedlitz senere i 1891 blev udnævnt til Kultusminister, fulgte Dr. Mauve ham til Berlin, hvor han i en meget ung Alder fik en betroet Stilling i Kultusministeriet. Hans Chef overdrog ham endog Udarbejdelsen af den vigtige saakaldte konservativ-ultramontane Skolelov. Men da Loven ikke kunde gennemføres, nedlagde Grev Zedlitz allerede i 1892 sit Embede, og dermed trængtes Dr. Mauve ud af en glimrende Karriere. Han maatte nu begynde forfra som konstitueret Landraad i Haderslev og betragtede under disse Forhold nærmest Nordslesvig som et Springbræt, hvorfra han hurtigst muligt vilde svinge sig op i en højere Embedsstilling.

I Berlin var man endnu paa dette Tidspunkt venlig stemt imod de ikke tyske Grænsebefolkninger. Grev Zedlitz havde sat Kronen paa den forsonlige Politik, han som Overpræsident i Posen havde ført overfor Polakkerne, ved som Kultusminister at anbefale og

gjennemføre den polske Fører, Provst v. Stablewski's Valg til Erkebiskop. Og hans Fald vilde ikke ændre den dermed betegnede Kurs, saa længe Rigskansler v. Caprivi hævdede sin Stilling. Under Hensyn dertil søgte Dr. Mauve straks at sætte sig paa en god Fod med de danske Førere i Haderslev Amt for om muligt at gjøre moralske Erobringer. Han lærte hurtigt det danske Sprog, studerede flittigt den nordslesvigske Presse, holdt sig paa Afstand fra den tyske Forening, men aflagde derimod paa Rejser, som han foretog omkring i det vidtstrakte Amt, Besøg hos de danske Kredsdomsmænd, paa hvem han gjorde et godt Indtryk. Følgen var, at da han senere indstilledes til Valg, blev han enstemmig valgt af Haderslev Kredsdomsdag.

Imidlertid havde Skoleloven ogsaa brudt Caprivi's Magt. Efter at han allerede ved dens Fald havde opgivet Præsidentiet i det preussiske Staatsministerium, maatte han i 1894 trække sig tilbage til Privatlivet. Virkningerne deraf sporedes hurtigt i Nordslesvig. Politiet aabnede en systematisk Kamp imod Foreningerne. Regeringen standsede Optanternes Naturalisation. Staten begyndte at opkjøbe Landejendomme. Forsoningspolitik var nu ikke længere de i Grænse-landene ansatte Embedsmænds Vej til Ros og Magt. Resolut kastede Landraaden i Haderslev da Masken, En hæftig Konflikt med Pastor Jacobsen i Skærbæk, som paa dette Tidspunkt begyndte at vinde megen Indflydelse i Slesvig, fremskyndede Omslaget. Og fra nu af forfulgte Dr. Mauve Danskerne paa alle tænkelige Maader. Det gamle Rustkammer var tømt. Det

gjaldt derfor om at smede nye Vaaben. Til Lovgivningen kunde der ikke appelleres. Gamle, halvglemte Politiforordninger blev da fremdragne og fortolkede paa hidtil ukjendte Maader. Nye Politiforordninger udstedtes. Det paalagdes saaledes enhver Nordslesviger, som gav en dansk Undersaat Husly, at melde dette til Politiet inden 24 Timer. Og nu fik ogsaa Politianordningsretten vidtgaaende Anvendelse, saa Overforvaltningsretten i Berlin, hvis Dom Danskerne indtil da kun rent undtagelsesvis havde haft Lejlighed til at fremkalde, fik rig Lejlighed til at sysselsætte sig med nordslesvigske Tilstande.

I Osterlindet havde Dr. Mauve uden retslig Adkomst forlangt, at en selskabelig Forening skulde underkaste sig Anmeldelsespligten og lade sig behandle som en Forening, der drøfter offentlige Anliggender. Foreningen vægrede sig derved. Sagen burde derefter under Hensyn til den bestaaende Foreningsret have været indanket til Domstolenes Afgjørelse; men Dr. Mauve, som var Jurist nok til at vide, hvorledes en Retssag vilde ende, søgte nu at tvinge Foreningen til at opgive sin gode Ret ved at anvende et ikke for kjendt Straffesystem. Den 17. September befalede han den konstituerede Amtsforsender i Osterlindet at tage alvorlig fat paa de Osterlindet Bønder¹⁾, og Amtsfor-

¹⁾ Da disse Anordninger indeholder Köllerpolitikkens Spire, aftrykkes de her efter Ordlyden:

Der Königliche
Landrath.

Hadersleben, d. 17. Septbr. 1895.

In neuerer Zeit ist festgestellt worden, dass sich an der deutschfeindlichen Agitation, die in Osterlindet

standeren efterkom beredvillig Anordningen ved den 18. November samme Aar at true danske Tjenestefolk i Østerlindet med Udvisning, hvis de ikke inden en bestemt Frist forlod deres Tjeneste og i Fremtiden undlod at tage Tjeneste hos en Del andre navngivne

in besonders starkem Grade betrieben wird, in hervorragender Weise auch dänische Unterthanen theiligt haben. Um diesem Treiben wirksam zu begegnen, ersuche ich Euer Wohlgeboren ergebenst, in der genannten Gemeinde und deren Umgegend künftigt nach folgenden Bestimmungen zu verfahren:

1) Jeder dänische Unterthan, der sich in irgend einer Weise activ an deutschfeindlichen Actionen theiligt oder der bei einer solchen anwesend ist und sich nicht auch unverzüglich entfernt, ist nach eingeholter diesseitiger Zustimmung mit einer nicht über einen Monat zu bemessenden Frist des Landes zu verweisen.

2) Es ist ein Verzeichniss aller in Osterlindet und Umgegend ansässigen oder als Arbeiter oder in anderer Eigenschaft aufhaltsamen dänischen Unterthanen aufzustellen und auf dem laufenden zu erhalten. Bei Inländern, welche sich künftigt an deutschfeindlichen Actionen theiligen, oder den behördlichen Massnahmen, welche behufs Einschränkung der gerade in Osterlindet im Uebermass stattfindenden Tanzlustbarkeiten getroffen werden, zuwiderhandeln oder entgegenwirken, sind dänische Unterthanen, ganz gleich in welcher Eigenschaft, künftigt nicht zu dulden.

(sign.) M a u v e.

Rödning, d. 18. Novbr. 1895.

Trotz der Seitens des Herrn Landraths durch die Vermittelung des Hufners Mygind an die Einwohner von Osterlindet gerichteten Warnung fahren Sie fort, sich durch politische Agitation bemerkbar zu machen.

Um zu verhindern, dass Sie für die Folge bei den gerade in Ihrer Gemeinde sehr zahlreichen dänischen Unterthanen Ihren Einfluss in deutschfeindlichem Sinne geltend machen, werde ich fernerhin keine dänische Staatsangehörige in Ihren Diensten

Gaardmænd paa Egnen, som havde tildraget sig Øvrighedens Uvilje ved deres „politiske Virksomhed“¹⁾. Men samtidig fik de paagældende Bønder underhaanden Meddelelse om, at de kunde beholde deres Tjenestefolk, naar den selskabelige Forening frivillig vilde paatage sig Anmeldelsespligten. Til Landraadens Glæde gik de i Tøjet, og deraf drog han vidtgaende, men misvisende Slutninger. — I Spandet Sogn havde nogle

dulden und dieselben auffordern, bis zum 1. Januar 1896 Ihren Dienst zu verlassen, widrigenfalls ich deren Ausweissung in Erwägung ziehen müsste.

Der kommiss. Amtsvorsteher.
(sign.) Thiermann.

An
den Herrn Hufner Jens Schmidt
in Osterlindet.

1) Rödding, d. 18. Novbr. 1895.

Wegen der von Ihrem Dienstherrn entfalteteten politischen Thätigkeit können bei ihm fortan keine dänischen Unterthanen geduldet werden.

Sie haben demnach bis zum 1. Januar des nächsten Jahres Ihren Dienst bei dem Hufner Jens Schmidt zu verlassen, widrigenfalls ich zu meinem Bedauern genöthigt sein würde, mit Zwangsmassregeln gegen Sie vorzugehen.

Es bleibt Ihnen unbenommen, im Preussischen Staatsgebiete zu verbleiben, wenn Sie meiner obigen Anordnung nachkommen und auch bei folgenden Personen

- 1) Hufner Niels Frank,
 - 2) „ Oluf Høyer,
 - 3) „ Nicolaus Krämer,
 - 4) „ Mygind,
 - und 5) „ Hans Vanned
- nicht in Dienst treten.

(sign.) Thiermann.

An
die Dienstmagd Marie Jörgensen,
adr. Hufner Jens Schmidt,
in Osterlindet.

Skolebørn ladet sig henrive til en barnagtig Demonstration. Den tyske Presse gjorde en Elefant af Myggen. Sagen vakte en Del Opsigt udadtil, og Forvaltningsmyndighederne blev meget fortørnede. Noget efter udbad en Mand fra samme Sogn sig en Villighed af Dr. Mauve, men hans Begjæring blev straks afslaaet. Hvorfor? — spurgte han. „Fordi De er fra Spandet“, svarede Landraaden, og fremdrog Skolebørnenes Demonstration. „Men mine Børn har ikke haft noget med den Sag at gjøre“, sagde Manden. Ja, det er ligegyldigt, udbød Dr. Mauve: *„Befolkningen skal lære at hæfte solidarisk. Forser én sig, skal de alle straffes, indtil de ved gjensidig Opdragelse har lært hinanden at holde sig i Skindet“*. Denne preussiske Korporalsvisdom var Dr. Mauve endnu paa dette Tidspunkt naiv nok til at docere for nordslesvigske Bønder. Han fik til Svar: „Den Dag oplever De aldrig, Hr. Landraad. Vi er ikke Slaver, men fribaarne og selvstændige Mænd.“ Men det opfattede han som en Frase. „Ja, nu skal vi se“, svarede han kort og afbrød Samtalen.

Og da Overpræsident v. Köller afholdt sit forberedende Møde, var Dr. Mauve endnu ikke bleven klogere. Paa Mødet opnaaedes der hurtigt Enighed om, at den danske Agitation ikke kunde rammes med de Midler, Lovene stiller til Forvaltningens Raadighed. Derpaa fremtraadte den unge haderslevske Landraad som Manden med Ideerne. Skulde de danske Agitatorer tugtes føleligt, var kongerigske Tjenestefolk, som de i Østerlandet indvundne Erfaringer viste, den bedste Tamp, erklærede han. Under Straffeprocessen kunde man dernæst med stor Virkning benytte det betingede

Straffesystem, idet man kunde supplere Udvisningerne med Bortvisninger og atter gjøre Bortvisningerne afhængige af bestemte Kravs Opfyldelse. Dette faldt straks i Hr. v. Köllers Smag. Han kjendte fra sin tidligere Praksis Udvisningsordren som et virkningsfuldt Vaaben, og som Junker „med Aks og Straa“ havde han god Rede paa Folkemanglens stærke Tryk. Og da Dr. Mauve fortsatte og docerede „det gjensidige Opdragelsessystems“ fortræffelige Virkninger, vandt han atter Hr. v. Köllers Bifald. Det var jo altid et Forsøg værd, om de nordslesvigske Bønders Trods ikke kunde brydes ved Hjælp af dette simple Opdragelsesmiddel, som finder en saa udstrakt Anvendelse i den preussiske Hær. Dr. Mauves Forslag blev derfor vedtagne, og Overpræsidenten befalede derefter sine undergivne Embedsmænd at benytte de nye Vaaben skaansest, indtil der blev Ro i Landet.

Hr. v. Köller greb dermed til det fortvivlede Middel at straffe danske Nordslesvigere, fordi de benyttede sig af deres preussiske Borgerrettigheder. Derved satte han Embedsstanden paa en Post, som den ikke kan forsvare i Længden, thi de Borgerrettigheder, Lovene tilsikrer Befolkningen, behøver den hverken at tigge som en Naade eller købe som en Handelsvare, dem kan den simpelthen ved Domstolenes Hjælp tvinge Administrationen til at respektere.

Danskerne havde altid følt sig i Besiddelse af den historiske, den politiske, den moralske Ret. Idet Overpræsident v. Köller gik ud fra den grundfalske Anskuelse, at en lovlig Bevægelse i en moderne Retsstat kan undertrykkes ved Hjælp af Midler, som

Lovene ikke kjender, gav han dem tillige den formelle Rets betydningsfulde Vaaben, og snart maatte Embedsmændene brolægge Küllerpolitikens Vej med tabte Retssager.

III.

Küllerpolitikken begyndte med Masseudvisningerne i Efteraaret 1898. Men der viste sig enkelte Stormfugle tidligere paa Aaret. Først paa Sommeren var en af Nordslesvigs største og dygtigste Forretningsmænd, Grosserer N. Outzen i Haderslev, bleven udvist med 14 Dages Frist, aabenbart i den Hensigt at raabe et Varsko lige før Rigsdagsvalget. Men Hr. v. Küller angav senere i Samtalen med Henrik Cavling en personlig Grund: Outzen havde et Par Gange undladt at lade sig barbere hos Byens tyske Barber! Der fulgte flere ondartede Udvisninger. Dagen før Rigsdagsvalget maatte Forpagter Hansen, Nybol Mølle ved Gram, forlade Landet. En Maaned senere modtog en af Nordslesvigs dygtigste Mejerister, Bestyreren af Øsby Mejeri, Hr. Bistrup, Udvisningsordren. I Slutningen af Juli solgte Gaardejer P. Clausen fra Stenderup ved Toftlund i al Hast sin Gaard og rejste bort for at undgaa en truende Udvisning. En preussisk Embedsmand fulgte ham over Grænsen og overrakte ham Udvisningsordren i Kongeriget. Den 8. September udvistes Optanten Gaardejer Hjorth fra Mastrup — og fra da af følger Udvisningerne i hurtigere Tempo. Men der angives endnu stadig personlige Grunde for at opretholde Skinnet.

Umiddelbart for Landdagsvalget i Slutningen af Oktober skifter Udvisningerne imidlertid Karakter. Den 20. Oktober udvistes et Par Handelsbetjente hos en dansk Kjøbmand i Haderslev. Et Par Dage efter fik „Dannevirkes“ Faktor, True, en af dets Sættere, Berggreen, og en Lærling Ordre til at forlade Landet inden 24 Timer. True og Berggreen var begge gifte. Den første havde boet i Haderslev i 15 $\frac{1}{2}$, den anden i 30 Aar. Den 24. Oktober udvistes 15 Karle, Piger og Drengene i Bevtoft, fordi de tjente hos Folk, som havde deltaget i et Valgmøde. Den 26. Oktober, Dagen før Valgmandsvalget, udvistes „Hejmdals“ Trykker Carlsen med Hustru og fire Born, hvoraf det mindste kun var 4 Uger gammelt, ligeledes med kun 24 Timers Frist. Forgjæves bad ansete tyske Borgere om at faa Fristen forlænget for Fru Carlsens Vedkommende, da hun endnu var svag efter sin sidste Nedkomst. Der indløb et barsk Afslag fra Slesvig, og hun maatte afsted med sit spæde Barn paa en raa-kold Efteraarsmorgen. Og nu gik Udvisningerne videre Slag i Slag. Den 30. Oktober ramtes Dybbøl, den 2. November Sønderborg, den 5. November Kristiansfeltegnen af Masseudvisninger.

I de første Maaneder var de Udviste i de fleste Tilfælde Tjenestefolk. Udvisningerne foretoges saa formløst som vel muligt. Der var ikke Tale om Anklage eller Dom. I mange Tilfælde hentede Gendarmene Arbejdsfolkene fra Marken og førte dem til Politikontorerne. Her meddelte man dem kort og godt, at de skulde forlade Landet inden 24 Timer. Amtsforstanderen i Toftlund noterede simpelt hen i Skuds-

maalsbogen: „Ausgewiesen wegen Lästigfallens, Toftlund (Dato), v. Stojentin.“ Dermed var den Sag afgjort. For unge, ledige Tjenestefolk var det endda ikke saa slemt, men Udvisningerne ramte ogsaa, som vi allerede har set, gifte Folk og Born, Syge og Oldinge. For dem var Straffen mangen Gang forfærdelig, men Fristen desuagtet ligesaa kort afmaalt. Enkelte Udvisninger var saa ondsindede, at man skulde tro sig hensat i Midalderen eller i en barbarisk Stat.

Mandag Aften den 1. November 1898 fik Enken Rasmussen i Bøgeskovskov Ordre til at forlade Landet næste Morgen med sin dødssyge 12aarige Datter. Den Syge, som ikke var ved Samling, blev med Moderen transporteret 3 Mil til Aabenraa pr. Vogn. Derfra maatte hun straks rejse videre med Jærnbanen til Vejen, hvor Moderen var forsørgelsesberettiget. Inden de ankom hertil, laa Datteren i Krampetrækninger. Kommunen var ikke underrettet om deres Ankomst, og Moderen maatte nu hjælpeløs tilbringe flere Timer med hende paa Stationen. En Læge blev hentet og konstaterede, at Pigen led af en svær Hjærnebetændelse. Et Par Dage efter døde hun uden at være kommen til Bevidsthed. — Midt i November udvistes en 16aarig Pige fra Pughøj ved Toftlund, fordi hendes Forældre havde tilladt, at hun hjalp en dansk-sindet Nabo, hvis Folk var udviste. Over Hals og Hoved maatte hun nu forlade Hus og Hjem, Forældre og Søsken. En af hendes Brødre havde været, en anden var preussisk Soldat. Da hun grædende og trøstesløs kom hjem og fortalte, at hun var udvist, sagde en lidt ældre Søster: „Vær kun ikke forknyt,

Du skal ikke rejse ene. Jeg vil frivillig gaa med dig i Landsforvisningen.“ Af lignende Eksempler kunde der nævnes flere. — Fra Bjerndrup i Stepping Sogn udvistes en gammel Arbejdsmand paa 72 Aar. Hans Husbond havde lovet ham et Hjem paa hans gamle Dage. Nu joges han hjælpelos ud af Landet og maatte tilbringe sine sidste Dage paa en Fattiggaard, fordi denne Husbonde var dansk. — Fra Tyrstrup Sogn udvistes en Arbejderfamilie med 24 Timers Varsel. Paa fire Vogne fortes Mand, Hustru og Børn med alt deres Bohave over Grænsen. I flere Timer holdt de ved Toldstedet i Frederikshøj uden at vide, hvor de skulde finde Husly, saa aabnede Fattiggaarden sig for dem! — Saaledes kunde der fortsættes længe.

Denne haarde Fremgangsmaade bidrog ikke mindst til, at Udvisningerne snart tildrog sig Opmærksomhed langt ud over Nordslesvigs Grænsen. I Danmark, hvor de vakte levende Uvilje alle Vegne, paatalte Pressen uden Hensyn til Partistandpunkt skarpt den Uret, der øvedes imod fredelige danske Undersaatter. En Indbydelse af den liberale Vælgerforening i Kjøbenhavn til et Møde om Udvisningerne blev fulgt af over 7000 Personer. Efter at flere Talere roligt og værdigt havde paavist den Uret, der øvedes imod danske Undersaatter i Nordslesvig, erklærede Højesteretsadvokat Octavius Hansen til Slut som sidste Taler, at Indbyderne ikke vilde foreslaa en Resolution, men naar de udtalte, at man i Danmark nærrede Tillid til, at det tyske Folk vilde komme til Erkjendelse af, at Udvisningerne var en blodig Uret imod den danske Nation, og at man i Danmark nærrede levende Medfølelse med

de danske Nordslesvigeres Kamp for deres Nationalitet, ventede de at faa Forsamlingens Tilslutning. Denne Udtalelse blev modtaget med stærkt og udelt Bifald. — Dagen efter afholdt Socialdemokraterne fire store Møder i Hovedstaden for at protestere imod Udvisningerne. Efter Foredrag af 9 socialdemokratiske Rigsdagsmænd vedtoges der en enslydende Resolution, hvori Socialdemokraterne udtalte deres Harme over „den Adfærd, der fra de preussiske Avtoriteters Side udvises mod vore Landsmænd og Standsfæller i Nordslesvig“ samt rettede „en indtrængende Appel til det tyske Folk om at paavirke den preussiske Regering til at øve Retfærdighed i Nordslesvig“. — Andre Kredse satte sig i Spidsen for Indsamlinger til de Udviste og organiserede sig for at skaffe dem, der trængte til Hjælp, Arbejde og Brød.

I Broderlandene rejste der sig en stærk danskvenlig Stemning. Ansete Blade, som „Verdens Gang“, „Göteborgs Handels- og Sjöfarts-Tidning“ og „Aftonbladet“, bragte lange Artikler om Forholdene i Nordslesvig og udtalte sig saa djærvt imod Udvisningerne, at den nordslesvigske Presse ikke kunde gjengive deres Udtalelser. — I Stokholm holdt Dr. Anton Nyström en Række varmt folte Foredrag om Sønderjylland for Arbejderne. Det kaster et interessant Strejflys over det tyske Diplomatis Virksomhed i Udlandet, at den tyske Gesandt i Sverrig, uden at Foredragsholderen anede det, lod disse Foredrag stenografere og derefter med Stenogrammet som Bilag besværede sig over Dr. Nyström hos den svenske Regering.

Ogsaa Verdenspressen sysselsatte sig snart ind-

gaaende med Tilstandene i Nordslesvig. „L'Independance Belge“, „Times“, „Le Gaulois“, „L'Eclair“, „Novosti“ i Petersborg og mange andre verdenskjendte Blade var alle enige om at bryde Staven over Hr. v. Köllers Regimente og sætte det nordslesvigske Spørgsmaal under Diskussion.

I Tyskland, hvor den liberale Presse kjendte Hr. v. Köllers diktatoriske Lyster og frygtede ham som „kommende Mand“, var Kritikken ligeledes aarvaagen. Mange større Blade sendte Korrespondenter til Nordslesvig, som selvstændig undersøgte Forholdene og paa Grundlag af personlige Iagttagelser skildrede Administrationens Overgreb og haardhjærtede Fremfærd mod værgeløse danske Undersaatter. Og da det snart viste sig, at Handelsforbindelserne mellem de to Lande led føleligt under Udvisningspolitikken, optraadte Handelskamrene ligeledes som skarpe Kritikere af Köllerpolitikken. Af endnu større Betydning var imidlertid de Udtalelser, der fremkom i tyske Tidsskrifter af fremragende og politisk set uafhængige Mænd som Professorerne Hans Delbrück, J. Kaftan og Friedrich Paulsen.

„De sidste Udvisninger i Slesvig raaber til Himlen“, skrev H. Delbrück i „Preussische Jahrbücher“. „Naar man i Fremstillingen af den tyske Historie kommer til den slesvig-holstenske Krig og gad skildre Danskernes Misgjæringer mod den forraadte Broderstamme, saa glipper Røsten, og Ordet dør paa Tungen, thi den pinlige Sandhed lægger sig imellem: det, hvad Danskerne gjorde den Gang, og som da vakte det tyske Folks sædelige Harme, var altsammen Børneleg mod den Vold, hvormed vi nu selv styrer hint Land-

skab. Og endnu værre end den Brutalitet, der nu gjør os til en Vederstyggelighed for hele den dannede Verden, er den Forblindelse, der tror at kunne opnaa varige Resultater i Nationalitetskampen med saadanne Midler. Det er med det nationale Sindelag som med Religionen: bagved de sande Fromme viser sig straks de afskyelige Klerke, Kjætterjægere og Inkvisitionsdommere for i det hellige Navn at udøve deres Skjænselsgjærninger. Saaledes har ogsaa hos os det nationale Sindelag hist og her avlet en national Lidenskabelighed, som, vild og forstokket, tror at burde træde Menneskelighedens Love under Fødder og tilføjer den nationale Tanke, som den mener at tjene, ubodelig Skade.“

Regeringen indledede senere Disciplinærundersøgelse imod den berømte Historiker paa Grund af denne frimodige Udtalelse, men dette skaffede ham kun stærkere Sympati i hans eget Fædreland. Og da Kaftan og Friedrich Paulsen, begge to som fødte Slesvigere, kort efter erklærede sig helt enige med Delbrück i det, der var Sagens Kjærne: at Preusserne gik meget videre i Nordslesvig, end Danskerne var gaaet i Mellemlesvig mellem Krigene, undlod det ikke at gjøre et dybt Indtryk paa alle dem, der endnu huskede, hvor stærkt det danske Regimente i hine Dage var bleven angrebet i Tyskland.

Statsregeringen havde imidlertid forsøgt at forsvare Overpræsident v. Köllers Politik. Sidst i November offentliggjorde det preussiske Indenrigsministerium i denne Hensigt en Redegjørelse for Tilstandene i Nordslesvig i den officieuse af Ministeriet udgivne

„Berliner Correspondenz“. Der rettedes i denne et stærkt Angreb paa de nationale Foreninger. Derpaa hed det videre: Vi staar i Nordslesvig overfor „en af sønderjydske Foreninger aabent i Værk sat Organisering af Indvandringen af Danske. At denne organiserede Indvandring medfører alvorlig Fare for Fordanskning, selv af den tyske Del af Befolkningen i Slesvig, kan der ikke være Tvivl om. Naar den preussiske Statsforvaltning altsaa tager Modforholdsregler, og saa vidt muligt søger at frigjøre sig for Bærerne af den tyskfjendtlige Agitation, opfylder den dermed sin Pligt.“

Denne Fremstilling tog sig meget godt ud paa Papiret, men uheldigvis blev den samme Dag, som den offentliggjordes i Berlin, dementeret i Slesvig af Overpræsident v. Köller under en Samtale med den danske Journalist Henrik Cavling. „Hvilke Love har de danske Tjenestefolk forbrudt?“ spurgte Cavling. „Ingen“, svarede Hr. v. Köller, „men *ved deres Udvisning rammes de fanatiske Principaler*“. I god Overensstemmelse dermed erklærede Overpræsidenten i Marts 1899 under Provinslanddagens Samling: „Det bebrejdes mig tidt, at jeg udviser uskyldigt Tyende, Folk som ikke er Krakilere. Men jeg siger mig selv, at naar jeg ikke kan komme Agitatorerne til Livs paa anden Vis, maa jeg soge at ramme dem paa denne Maade, om nødvendigt *ruinere* dem, saa at de rejser ud af Landet.“

Først i December Maaned blev der fra dansk Side optaget en nøjagtig Statistik over de indtil da foretagne Udvisninger. Resultatet var, at der ialt var

udvist 305 Personer fra 1. Januar—5. December 1898. Af de Udviste var 73 Tjenestekarle, 52 Tjenestepiger, 14 Haandværkssvende, 18 gifte Landarbejdere, 6 Mejerister, 8 Handelsbetjente, 3 Typografer, 5 Gaardejere, 1 Forvalter, 1 Forpagter, 1 Grosserer og 1 Gjæstgiver. De øvrige var Enker, gifte Koner og Børn.

Skjønt denne Statistik var optaget under Angivelse af de Udvistes Navne ved Hjælp af 4—500 danske Tillidsmænd, blev den dog af den officøse tyske Presse betegnet som urigtig. I Landdagen forsøgte Finansminister v. Miquel endog i Januar 1899 at nedstemme Tallet paa de Udviste til 142 Personer ialt. Men Aaret efter paaviste Hr. v. Köller dette Tals Urigtighed ved at offentliggjøre en Udvisningsstatistik, hvorefter der var udvist 190 Personer i 1898 og 183 Personer i 1899. Samtidig hævdede „Flensb. Nordd. Zeitung“ i større Overensstemmelse med Sandheden, at der var udvist godt 300 Personer i 1898 og omtrent samme Antal i 1899. — Efter Hr. v. Köllers Statistik var der kun udvist ialt 9 Personer af Aabenraa Amt i 1898. Hvor misvisende dette Tal var, fremgik af, at der alene i Aabenraa By var udvist 8 til „Hejmdals“ Personale hørende Personer! De lave Tal i den officielle Statistik hidrørte dels fra, at kun Familiefaderen nævntes, hvor hele Familier udvistes, dels fra, at Folk, som ikke vilde kvittere for Udvisningsordrens Modtagelse, men desuagtet maatte forlade Landet, i Reglen ikke opførtes paa de i Amtsbladet offentliggjorte Lister. *I Virkeligheden er der ialt udvist 800—1000 Personer af Nordslesvig fra 1898—1903.* En nøjagtig Statistik har ikke senere kunnet optages fra

dansk Side, fordi Ombytningspolitikken lidt efter lidt afløste Udvisningspolitikken, uden at det i alle Tilfælde var muligt at skjelne mellem Ombytning, Bortjagning af Tjenesten og Udvisning.

Over hele Tyskland herskede der ved Aarets Slutning en stærk Misstemning imod Köllerpolitikken, som gav sig et kraftigt Udslag i Rigsdagen under Finanslovens første Behandling midt i December. Paa Centrums Vegne talte først Fritzen imod Udvisningerne. Derefter rettede Eugen Richter, v. Volmar og Polakken Motty meget hæftige Angreb imod Hr. v. Köllers Politik. Som karakteristisk for Rigsdagens Stemning kan anfores, at end ikke det nationalliberale Parti turde overtage Regeringens Forsvar. Dets Ordfører Bassermann erklærede, at Hr. v. Köllers Fortid ikke var egnet til at vække de besindigere og fornuftigere Partifællers Tillid til hans Politiks Fortræffelighed, saa meget mindre, som mange nationalliberale Industriadrivende i Vesttyskland led store Tab ved Afbrydelsen af Handelsforbindelser med Danmark. Overfor disse Angreb vakte den kjolige Maade, hvorpaa Ministrene Posadowsky og v. Bülow forsvarede Regeringen, megen Opmærksomhed. Da det samtidig bebudedes, at Dr. Barth i Januar Maaned vilde indbringe en Interpellation om Udvisningerne i Landdagen, var Hr. v. Köller straks paa det rene med, at der forinden maatte oparbejdes en stærk dansk-fjendtlig Stemning, hvis hans Politik ikke skulde lide et afgjørende parlamentarisk Nederlag.

Han søgte derfor nu at ophidse Stemningen i tysk-sindede Kredse i Nordslesvig, hvor de slet motiverede

Udvisninger i Førstningen stødte paa megen Uvilje. Det maa til vore tysksindede Medborgeres Ære siges, at ikke blot Hensynet til økonomiske, af en voksende Folkemangel følgende Tab, men i endnu højere Grad saaret Retfærdigheds- og Humanitetsfølelse havde vakt en ret dybt gaaende Misstemning. Der kan anføres mange betegnende Træk, som viser dette. I Mastrup foretog Tyskerne en Indsamling til en Hædersgave til den udviste Optant Gaardejer Hjorth, og paa Listen over Bidragyderne var Amtsforstanderens Navn et af de første. I Hagenbjerg Sogn paa Als indgav tysksindede Beboere et Andragende om at faa Gaardejer Nis Schmidts Udvisningsordre ophævet. I Aabenraa rettede tyske Borgere en Bon til Hr. v. Köller om at forlænge Fristen for den udviste Fru Carlsen, og i ikke faa Tilfælde tilbød tyske Naboer haardt ramte danske Arbejdsgivere foreløbig Hjælp. En tysk Korrespondent, som gjennemkrydsede Nordslesvig og havde mange fortrolige Samtaler med Repræsentanter for den tysksindede Del af Befolkningen, kunde derfor ogsaa skrive til sit Blad: „Det maa eftertrykkelig betones, at det er en kras Urigtighed, naar den officielle Presse med „Nordd. Allgem. Zeitung“ i Spidsen paastaar, at alle Tyskere ved Nordgrænsen billiger Regeringens Kamp. Næsten det modsatte er Tilfældet.

Men Piben fik snart en anden Lyd. Overpræsidenten trak i Snorene, og straks begyndte Landraaderne at optræde som politiske Talere, mens Amtsforstanderne sørgede for Indsendelsen af Takkeadresser, som Hr. v. Köller atter kvitterede for i velvalgte Ord. Den tyske Forening istemte sine Nidviser til den af-

hængige Presses Akkompagnement, og snart optraadte Hs. Excellence i egen høje Person i straalende Fakkelskin paa den nordslesvigske Scene.

Da han ankom til Haderslev den 9. Januar 1899 var Besøget omhyggeligt forberedt. Efter en Kjøretur omkring i Byen blev der afholdt et offentligt Byraads-møde, paa hvilket Borgmesteren i Haderslev i Hr. v. Köllers Nærværelse sagde de stolte Ord: „I begge Bykollegiers Navn udtaler jeg her, at Freden kun vil kunne opnaas ad denne Vej, og naar Deres Excellence en Gang igjen vil komme herop, vil der være stiftet Fred, og det er Dem, vi vil kunne takke for denne Fred.“ — Overpræsidenten svarede: „Naar en strængere Fremfærd for Tiden er bleven nødvendig, haaber jeg, at det kun vil være et forbigaaende Stadium, det vil sige, for saa vidt forbigaaende, som det fører til Fred.“ — Derefter blev den store Dag fejret med Fakkeltog og „Kommers“. Ved Soldet udtalte Raadmand v. Brincken, at By- og Landboere var kommen sammen for at takke Kejseren for den nye Politik. Brygger Fuglsang bragte en særlig Tak for Ordet „Jeg vil skaffe Ro i Nordslesvig“. Hr. v. Köller svarede: „Da Kejseren 1897 spurgte mig, om jeg atter vilde indtræde i Statstjenesten, svarede jeg: Kun hvis Deres Majestæt vil have den Naade at betro mig Forvaltningen af Provinsen Slesvig-Holsten.“ — — Han gjentog derefter, at han havde grebet til med fast Haand, fordi han vilde have Ro. Men han vilde ikke udrydde det danske Sprog. Det faldt ikke nogen ind at antaste Befolkningens Sæder og Skikke. Selv beklagede han, at han ikke kunde Dansk. Han vilde nu

meddele Kejseren, hvor ypperlig Stemningen var i Nordslesvig. Dagen efter drog Overpræsidenten vesterpaa med Smaabanen. Der var bygget Æresporte ved Stationerne, hvor indvandrede Nybyggere, anførte af Egnens Embedsmænd, efter Tilsigelse havde givet Møde i deres Søndagsstads. Om Aftenen tog han tilbage til Slesvig. I de følgende Dage indeholdt den regeringsvenlige Presse lange Beretninger om „den sande Stemning“ i Nordslesvig, og fra nu af bearbejdede Hr. v. Köller flittigt den offentlige Mening i Tyskland ved Hjælp af Adresser, Breve m. m., som meget passende strømmede ind til Hs. Excellence fra alle Egne af Nordslesvig. Virkningerne udeblev ikke.

Ved Landdagens Sammentræden havde Dr. Barth indbragt en Interpellation om Udvisningerne. Huset var stærkt besat, da han den 25. Januar fik Ordet for at begrunde den. Efter Aftale havde de nordslesvigske Landdagsmænd ikke meldt sig til Ordet, fordi det frisindede Parti ønskede at behandle Sagen som et indre preussisk Anliggende. Senere skulde de nordslesvigske Synspunkter fremsættes i Rigsdagen, hvor Stillingen var heldigere, fordi Flertallet misbilligede, hvad der var sket. Ved en af Finansminister v. Miquel som dreven Parlamentariker i Scene sat snild taktisk Manøvre lykkedes det til Dels at lukke Munden paa Oppositionen i Landdagen. Efter at Dr. Barth under skarp Betoning af Statens Integritet havde rettet et hvast Angreb paa Köllerpolitikken, tog Indenrigsminister v. d. Recke Ordet for at forsvare den. Han halverede først Tallene paa de Udviste og rettede derpaa et voldsomt Angreb imod Danskerne ved at an-

føre løsevne „Ytringer af Landdagsmand Hanssen“, uden at sige, naar og hvor de var faldne. Derefter talte to Ministre og tre Tilhængere af Regeringspolitikken i uafbrudt Rækkefølge, inden Oppositionens næste Taler, Advokat Munckel, fik Lejlighed til at understøtte Dr. Barth. Først henimod Aften lykkedes det ved en frisindet Kollegas Velvilje H. P. Hanssen at komme til Orde for at tilbagevise de værste af de mange ondsindede Angreb, der i Dagens Løb var haget ned paa den danske Befolkning i Nordslesvig og især paa ham. Derpaa blev Debatten sluttet, inden Eugen Richter, Centrums Ordfører Strombeck og andre Modstandere af Voldsregimentet kunde rykke Dr. Barth til Undsætning. Men Hr. v. Miquels Glæde over denne velførte Parade var kun kortvarig. Dagen efter blev der truffet faste Aftaler om Sagens Forhandling i Rigsdagen. Alle Afskygninger af Oppositionen fra Liebknecht til Dr. Lieber tilsagde straks, harmfulde over Behandlingen i Landdagen, Gustav Johannsen deres Støtte. Professor Hänel, Kiel, tilbød uden Opfordring at affatte Interpellationen i en Form, som vilde tillade et vidtgaaende Ordskifte om alle Udslag af Tvangspolitikken i Nordslesvig. Socialdemokraterne stillede beredvillig 50 Stemmer til Raadighed til dens Understøttelse, og den 16. Februar stod den allerede paa Dagsordenen. Rigskansleren nægtede at besvare Forespørgslen under Henvisning til, at Udvisningerne var et indre preussisk Anliggende, men Flerparten vedtog at fortsætte Forhandlingerne. Forbundsraadet trak sig derpaa demonstrativt tilbage, mens Gustav Johannsen, som lige havde rejst sig fra et

langvarigt Sygeleje, besteg Talerstolen. Det var sidste Gang, Johannsen talte i Berlin, men det blev den bedste Dag, han har haft som Parlamentariker. Det lykkedes ham at indlede et Ordskifte, som varede i samfulde tre Dage, og under hvilket en Mængde fremragende Talere, som Hänel, Liebknecht, Dr. Lieber, Lenzmann, Munckel, samt Repræsentanter for Welferne og Polakkerne underkastede Köllerpolitikken en sønderlemmende Kritik, mens Forsvaret under Regeringens Fraværelse var yderst mat. Da Debatten sluttedes tredje Dags Aften havde det tyske Folks Flertal fældet en tilintetgjørende Dom over Udvisningerne og de dermed i Forbindelse staaende Tvangsforholdsregler. Et Par Maaneder senere begyndte Udvisningerne allerede at blive sjældnere, og ved Aarets Slutning fremhævede den officiose Presse som en glædelig Kjendsgjærning, at der kun var udvist ca. 100 Personer fra 1. Juli—31. Decbr. imod ca. 200 Personer fra 1. Januar—30. Juni 1899.

Hr. v. Köller vilde kun ramme de fanatiske Principaler, men Masseudvisningerne affødte snart en meget følelig Folkemangel. Før Aaret var omme, var Lønnen for Tjenestekarle og Malkepiger paaviselig steget med 20.—25 pCt. Denne Stigning ramte selvfølgelig danske og tyske Landmænd i Flæng. Og nu skete der noget mærkeligt. Den 7. Oktober 1899 afholdt den tyske statsunderstøttede Landboforening for Tønder Amt sin aarlige Generalforsamling. Der skulde forhandles om et vigtigt Spørgsmaal: Oprettelsen af et Folkemarked i Tønder. De fleste af Omegnens tyske Landmænd havde givet Møde. Alle var enige om, at

der maatte gjøres noget for at afhjælpe den herskende Folkemangel. Om det saa var Landraaden, som efter Indbydelse deltog i Mødet, anbefalede han Oprettelsen af et Folkemarked, og Forslaget blev derpaa vedtaget med en lille Ændring. Endvidere vedtog Foreningen at indrykke Kundgjørelser i „Ribe Stiftstidende“, for paa den Maade atter at drage kongerigske Tjenestefolk til Nordslesvig! Og alt dette knap tre Fjerdingaar efter at den preussiske Indenrigsminister højtideligt havde talt om „en af de sønderjydske Foreninger i Danmark af politiske Grunde organiseret Indvandring af dansk Tyende“, som nødvendiggjorde Udvisningerne, og „Den tyske Forening for Nordslesvig“ i et paa 3000 tyske Nordslesvigeres Vegne efter Hr. v. Köllers Opfordring indsendt Andragende til Landdagen havde paastaet: „Agitationen finder en meget væsentlig Understøttelse — — — af en talrig for det meste planmæssig drevet Indvandring af danske Undersaatter i det nordlige Slesvig. — — — Derfor finder Udvisningen af danske Undersaatter livlig og hensynsløs Tilslutning hos hele den tysksindede Befolkning i Nordslesvig.“¹⁾

Paa dette Tidspunkt var Ombytningspolitikken allerede begyndt, og nu gav Tønderegnens tyske Landmænd den et saa kraftigt Stød fremad, at den hurtigt trængte Udvisningspolitikken tilbage. Dr. Mauve havde

¹⁾ Finansminister v. Miquel gjorde den samme Opfattelse gjældende, da han den 27. Juni i en Samtale med Henrik Cavling erklærede: „Danske kan uforstyrret leve i Tyskland, men et indforskrevet Agitationsmiddel forlanger vi bortvist“.

som bekjendt anbefalet den betingede Udvisning. Den var bleven forsøgt enkelte Steder i Aarets Løb, især hvor Amtsforstanderen selv manglede en Karl eller en Pige. De Udviste fik da Lov til at blive i Landet, naar de tog Tjeneste hos ham eller hos en anden god Tysker. Men Politimyndighederne havde sjældent haft Held med sig, thi de anviste Pladser havde i Reglen en lille Hage af anden Art. Fra nu af begyndte Amtsforstanderne imidlertid at indlede Forhandlinger med de „fanatiske Principaler“ efter det af Dr. Mauve i Østerlindet givne Eksempel. „Hvis De holder Dem borte fra danske Forsamlinger, — hvis De træder ud af de danske Foreninger, — hvis De tager Deres Søn hjem fra Højskolen, — hvis De afsiger Deres danske Avis, — hvis, hvis, hvis,“ hed det snart paa alle Politikontorer, „saa kan De godt beholde Deres Tjenestefolk, ellers maa de bort.“ Dette var en bedre Mading. I Vaar eller Høst, naar Travlheden var stor, var det ikke let at faa Arbejdet gjort, og adskillige lod sig derfor lokke til at gaa paa Akkord med Uretten. Men de „Resultater“, Politimyndighederne saaledes opnaede, var i Reglen af rent forbigaaende Art. Der vil senere blive Lejlighed til at skildre Ombytningspolitikens Indflydelse paa Foreningslivet. I denne Forbindelse er det nok at paapege dens Virkninger i to andre Retninger. Den afløste for det første Masseudvisningerne. Det hændte vel ogsaa senere, som f. Eks. i Kjøbenhoved, at en enkelt By i en særlig Anledning blev stærkt hærget af Udvisninger, men i det store og hele har der efter Nytaar 1900 kun været Tale om enkelte og spredte Udvisninger af danske Arbejdere og Tjeneste-

folk. Ombytningspolitikken svækkede dernæst i høj Grad Forvaltningsembedsmændenes Anseelse. Det uværdige Prangeri om danske Tjenestefolk og borgerlige Rettigheder, som den affødte, blev hurtigt Gjenstand for Befolkningens Latter og Spot, og den endte derfor ogsaa i den bare Ynkelihood.

Fra Slesvig, hvor man havde begyndt Udvisningspolitikken paa egen Haand, var der hurtigt bleven givet Signal til Tilbagetoget; om efter Ordre fra Berlin, vides ikke. I Førstningen kunde Amtsforstanderne gaa frem paa egen Haand. Hvor formløst det skete er paavist. Ved en Anordning af April 1899 fritog Regeringen imidlertid de stedlige Politimyndigheder for at indsende Beretninger om Udvisninger til Overpræsidenten. Ansvarret lagdes nu paa Landraaderne, hvem det paa lagdes at angive Grunde for hver enkelt Udvisning. Det var ikke længere nok at anføre „lästig gefallen“ som Grund. Tvertimod maatte den virkelige Grund angives. Foretoges Udvisningen for at ramme den Udvistes Arbejdsgiver, paalagdes det Landraaden at indberette, i hvilken agitatorisk Handling Vedkommende havde gjort sig skyldig.

Senere blev der ud paa Sommeren 1903, kort efter Kejser Wilhelms Besøg i Kjøbenhavn og vel til Dels under Indflydelse af den Tilmærmelse, der dermed havde fundet Sted mellem de to Nabofolk, udstedt en Anordning af det preussiske Indenrigsministerium, hvorved det paalagdes Landraaderne at indhente Regeringens Samtykke, inden der foretoges politiske Udvisninger. Dermed var Udvisningspolitikken selvfølgelig endnu ikke standset. Men med denne Anordning ind-

førtes der atter normale Tilstande, idet Udvisningsretten fra da af ikke er bleven haandhævet strengere, end Tilfældet har været, før Köllerpolitikken begyndte.

I det hele er der foretaget henved 200 Udvisninger fra Efteraaret 1899 til Efteraaret 1903 imod over 700 Udvisninger i Köllerpolitikkens første Aar.

IV.

„Hele den saakaldte Masseudvisning er kun et Prøveforsøg“, sagde Hr. v. Köller i Efteraaret 1898, „først naar jeg har iagttaget Virkningerne, vil jeg træffe mine videre Dispositioner.“ — Prøven faldt daarligt ud. Overpræsidenten traf derfor hurtigt andre Dispositioner, og snart traadte *Optantspørgsmaalet* i Forgrunden under den politiske Kamp.

Efter den officielle Statistik var der, i Aarene før Köllerpolitikken begyndte, følgende Antal danske Undersaatter i Nordslesvig:

	1896	1897	1898
Haderslev Amt . . .	10,002	10,644	10,704
Sønderborg Amt . .	2,792	3,018	3,081
Aabenraa Amt . . .	2,592	2,514	2,395
Tønder Amt	3,205	3,017	3,065
Flensborg Amt . . .	475	474	440
	19,066	19,667	19,685

Hvor mange af disse danske Undersaatter, der var indvandrede fra Kongeriget, og hvor mange der som Optanter, henholdsvis Optantbørn var indfødte

Nordslesvigere, er aldrig bleven nøjagtig opredet. Landraad v. Tschirschnitz har dog konstateret, at der ved Udgangen af Aaret 1898 opholdt sig ialt 468 „fra Danmark indvandrede Udlændige, for det meste Tjenestefolk og Handelsbetjente“ i Sønderborg Amt. Hvis Forholdet har været det samme i de andre Amter, har der paa dette Tidspunkt ialt kun opholdt sig 2,500 indvandrede danske Undersaatte i Nordslesvig. Men i Virkeligheden har der sikkert været forholdsvis flere Tjenestefolk fra Kongeriget i Haderslev Amt, hvor Udvandringen vedblev længere, og Folkemanglen var større. H. P. Hanssen er derfor sikkert kommen Sandheden saa nær som muligt, da han 1901 i Landdagen efter en anden Beregning hævdede, at der var 3—4000 indvandrede danske Undersaatte, men henved 4000 Optanter og 10—12,000 Optantbørn i Nordslesvig i 1898. I hvert Fald har man ogsaa fra tysk Side betragtet denne Opgjørelse som den bedste, der foreligger.

Hr. v. Köller havde straks godkendt Optanternes Særstilling. Da Cavling under den før omtalte Samtale spurgte, om han vilde udvise Optanter i større Maalestok, svarede han „Nej, det kan jeg overhovedet ikke, naar de ikke har brudt Lovene“. Dermed har han vel tænkt paa Fredstraktaten og Aabenraa-Konventionen¹⁾. Den samme Opfattelse gjorde Landraad v. Tschirschnitz i Sønderborg nogle Uger senere gjældende i en af Overpræsidenten inspireret Kundgjørelse, som senere vil blive omtalt. Men skjønt Administra-

¹⁾ Slutningsprotokollen V a. 1.

tionen saaledes vedkjendte sig, at Optanterne ikke kunde benyttes som Straffemidler, men kun udvises, naar der i det enkelte Tilfælde forelaa personlige Grunde, forefaldt der dog inden ret længe Udvisninger af Optanter. Ligesom Ulven, der fandt, at Lammet plumrede Vandet, skjønt det drak af Bækken længere nede, har Magthaverne altid haft let ved at finde Grunde, naar det gjaldt om at retfærdiggjøre deres Overgreb. Betegnende i denne Henseende er Udvisningen af Bohnfeldt, Haderslev.

Kreaturhandler Fr. Bohnfeldt blev udvist den 16. November 1898. Udvisningen ramte ham meget haardt. Han blev økonomisk ruineret, jaget bort fra Hus og Hjem, Hustru og 7 Børn. Hans Venner bad Landraaden om at tage Udvisningsordren tilbage, fordi Bohnfeldt ikke blot var en dygtig, hæderlig og retskaffen Forretningsmand, men tillige en rolig og besindig Mand, som aldrig havde befattet sig med Politik. „Det ved jeg“, svarede Dr. Mauve i Vidners Nærværelse, „men hans Udvisning rammer mange andre, og derfor maa den opretholdes.“ Bohnfeldt overgav derefter sin Sag til Justitsraad Munckel, en af Tysklands mest ansete Advokater, og da Udlændinge ikke kan rejse Sag imod den preussiske Administration, bad Munckel Overpræsident v. Küller om Angivelse af *Grundene* til Bohnfeldts Udvisning, for at han derved kunde blive sat i Stand til at modbevise dem. Derpaa fik Bohnfeldt følgende Svar fra Overpræsidenten:

Landraaden i Haderslev, som er bleven spurgt om Grundene til Deres Udvisning, har meddelt følgende:

1. Efter at De allerede ved Valget i 1893 havde agi-

teret for den dansksindede Rigsdagsmand, ja endog truet en Smed med, at han vilde miste sit Brød, hvis han stemte tysk, har De atter i Aar, skjønt De er Udlænding, agiteret for den danske Rigsdagsmands Valg og overtalt en Gjæstgiver, der tidligere har stemt tysk, til at stemme paa den danske Kandidat. De har saaledes, skjønt Valgene til Rigsdagen slet ikke angaar Dem som Udlænding, paa agitatorisk Maade blandet Dem i tyske Anliggender

2. I Aar i August har De deltaget i en Fest, som den danske Landboforening afholdt i Sverdrup ved Haderslev Fjord, og ved hvilken der af forskjellige Personer blev holdt politiske Taler og sunget Sange om Nordslesvigs Gjenforening med Danmark. Ved Festens Slutning udbragte en af Deltagerne en Skaal for Danmark og angreb med Vold den overvaagende Gendarm. De har altsaa som Udlænding overværet politiske Agitationsfester.
3. De har paa demonstrativ Maade ladet Deres Hus male rødt og hvidt, det vil sige med de danske Farver.
4. De har forbudt Deres Børn at deltage i politiske Fester.
5. Deres Hustru har forbudt en besøgende Dame at tale Tysk i Deres Gjæstgiveri.

Det lykkedes nu Bohnfeldt at godtgjøre, at disse Grunde ikke holdt Stik. Han havde ikke deltaget i Landboforeningens Lystrejse, Foreningen var den Gang en upolitisk Forening, og der var overhovedet slet ikke anvendt Vold mod nogen Gendarm. Hans Hus var opført af røde Teglsten og graa Cementpuds paa stedbrugelig Maade. Børnene havde deltaget i de officielle tysk-politiske Skolefester. Deres Afgangsbeviser fra Skolen betegnede deres Opførsel som „udmærket god“. Fru Bohnfeldt havde ganske vist bedt en fremmed

Dame om at tale Dansk, men kun fordi hun ikke forstod Tysk. Tilbage var derefter kun Beskyldningen for som Udlænding at have øvet Indflydelse paa Valget. Og efter at have faaet oplyst, hvem det var, han skulde have indvirket paa, erklærede de paagjældende Personer, Gjæstgiver Thede og Smedemester Biedermann, under Eds Tilbud, at denne Beskyldning savnede enhver Grund. Den sidste tilføjede endog, at han allerede havde erklæret dette som Svar paa en Forespørgsel af Gendarmeri-Overvagtimester Günther fjorten Dage før Bohnfeldts Udvisning. Ydermere afgav et større Antal tyske Borgere, deriblandt flere Embedsmænd, en skriftlig Erklæring om, at Bohnfeldt aldrig havde taget Del i politiske Agitationer, men var dem personlig bekendt som en solid og redelig Mand, hvortil de føjede en Bøn om, at han maatte tage tilbage til sit Hjem. Desuagtet opretholdt Hr. v. Küller imidlertid Udvisningsordren, og Indenrigsministeren stadfæstede denne Afgjørelse, da Sagen naaede til ham i sidste Instans, med den karakteristiske Tilføjelse:

„Der kan ikke tillægges de af Smedemester Biedermann og Gjæstgiver Thede afgivne Erklæringer noget Værd, især da de ikke er bindende og ikke har den retslige Betydning af en i Stedet for Edsaflægelse given Forsikring“

endda det var Ministeren, der hindrede de to Mænd i at edfæste det Vidnesbyrd, de under Eds Tilbud havde aflagt og ladet protokollere af en Notar! Kort efter døde Bohnfeldt i Landflygtighed.

(Fortsættes.)